Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک

ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحيم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

كتاب پېژندنه

د كتاب نوم ------------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

ليكوال ------------------------------ نقيب الله سالك

اشاعت ------------------------------ اګست ، ۲۰۱۴

شمېر ------------------------------ پنځۀ سوه (۵۰۰)

كمپوزر ------------------------------ نقيب الله سالك

نظر ثاني ------------------------------ فرهاد محمدغالب ترين

ټايټل ------------------------------ زاهد امين زاهد

بيعه ------------------------------ دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ------------------------------ دانش خپرندويه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو دركونه :

حمزه بك ډپو چوك بازار بنو،

صمليه كتب خانه،غله منډي چوك بنو،

يونيورستي بك ايجنسي خيبر بازار پېښور،

پښتو اكېډمي بك شاپ پېښور يونيوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله كتبخانه وكمپوزنګ سنټرملتان ككي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د لیکوال پهٔ حق کښې محفوظ دي

ليکوال

نوم -- نقيب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي ------------------------------- ککي بنو

تعليم ---------------- ايم - ايس - سي (اقتصاديات) ،

بي - ايډ

پيشه --- ملازمت

OWNED BY 0300 9792115

موبائل ---------------------------------- 03009792115

ايميل ---------------- salekhashimi@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د ارواښاد میاشرف

او د

OWNED BY 0300 9792115

ښاغلي درويش دراني

پهٔ نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانې ته د

خپلو عروضو اثاثه

را برڅېره کړه-

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د ګټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم -

د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره په دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زهٔ یې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو په دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو په وخت په ملا ټپولې یم او په دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نهٔ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په یوې یا په بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشید جوهر ، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲

خپلې خبرې -- ۲۰

اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ -------------- ۲۵

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ---------------------------- ۲۵

پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰

دویم باب : د علم عروض اصطلاحات -------------- ۴۵

سپلاب (څپه) -- ۴۵

خج (فشار) --- ۵۲

رکن (غونډ) --- ۵۷

مصرعه --- ۶۱

وزن --- ۶۴

بحر --- ۶۹

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې -------------- ۷۲

تقطیع --- ۷۲

د تقطیع قاعدې -- ۷۳

څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه -------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوړد رکني بحرونه -- ۸۵

لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶

لومړے بناخ -- ۸۶

دويم بناخ --- ۸۸

دريم بناخ --- ۹۰

څلورم بناخ -- ۹۲

دويم اوږد رکني بحر ------------------------------------ ۹۵

لومړے بناخ -- ۹۵

دويم بناخ --- ۹۷

دريم بناخ --- ۹۹

څلورم بناخ -- ۱۰۲

دريم اوږد رکني بحر ------------------------------------ ۱۰۶

لومړے بناخ -- ۱۰۷

دويم بناخ --- ۱۰۹

دريم بناخ --- ۱۱۱

څلورم بناخ -- ۱۱۳

څلورم اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۱۱۵

لومړے بناخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم ښاخ ---------- ۱۱۷

دریم ښاخ ---------- ۱۲۰

څلورم ښاخ ---------- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر ---------- ۱۲۷

لومړے ښاخ ---------- ۱۲۸

دو یم ښاخ ---------- ۱۳۰

دریم ښاخ ---------- ۱۳۲

څلورم ښاخ ---------- ۱۳۴

پنځم ښاخ ---------- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه ---------- ۱۳۹

لومړے لنډ رکني بحر ---------- ۱۳۹

لومړے ښاخ ---------- ۱۴۰

دویم ښاخ ---------- ۱۴۲

دریم ښاخ ---------- ۱۴۳

دو یم لنډ رکني بحر ---------- ۱۴۴

لومړے ښاخ ---------- ۱۴۵

دو یم ښاخ ---------- ۱۴۶

دریم ښاخ ---------- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر ---------------------------------- ۱۴۹
لومړے ښاخ --- ۱۵۰
دویم ښاخ --- ۱۵۲
دریم ښاخ --- ۱۵۴
اخذ لیک (کتابیات) ----------------------------------- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي لیکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې یې لیکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس لیکلې کېږي ، دغه شان یې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نهٔ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پهٔ مقابل کښې د داستان ، قیصې یا ناول لیکل که هر څو ګران دي خو لوستل یې ډېر اسان دي ، لیکل یې هم ډېر سرخوږے نهٔ غواړي او لوستل خو یې لهٔ هر څهٔ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي لیکونه کول هم کم دي او د علمي لیکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بیا پهٔ تېره پهٔ پښتو کښې خو که یو اړخ ته علمي لیکنې کمې دي، بلکه د نثر لیکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته یې لوستونکي هم ډېر زیات کم دي - پهٔ پښتو ادب کښې زیاته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پهٔ هر لحاظ د معیار او مقدار لهٔ رویه غني حیثیت لري -

محترم نقیب الله سالکؔ صاحب پهٔ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پهٔ یو مشکل او تر څهٔ حده پورې "متروك" سرخط یې ډېر غوره ، مدلل او پهٔ زړهٔ پورې لیک کړے دے او بیا پهٔ پښتو شاعرۍ کښې یې د عروضو مختصر تاریخ بیان کړے دے - مختصر ورته ځکه وایم چې پهٔ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به یې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف " ورو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګګ و نۀ کړو' وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خۀ خوبئ او خامئ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربئ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربئ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکٓ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې یې ځرګند دلیل دے۔

مصنف د عربی عروضو نه علاوه د ځینې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتیا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځینې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سید د انګرېزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصیل سره بیان کړې دي هغه وایي چې د انګرېزي عروضو (metre) د وزن بنیاد پۀ دوه څیزونو دے ؛ یود لفظونو اجزاءُ او د دوي خفي یا بلند (اوچتېدل) یعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دویم د دوي شمېره (quantity). جابرعلي سید یې بیا تفصیل بیان کړے دےاو د انګرېزي عروض یو خصوصیت یې دا هم بیان کړے دے چې د زیاتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ یو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف یې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبیلې الفاظ دي ۔ او دا یې هم لیکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطیع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسیموو او دغه کافي ګڼو لیکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکیرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعیت ځرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره یې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البيروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وېنا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګرېزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلوېښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پرياټ د متقارب هم وزن بحر دے

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

ا - د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د ټکټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف –ع– ل ماده وه چې وړاندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ – د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که چېرې پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ – د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے پۀ اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پۀ وېنا د اخفش مذهب اېراني عروضیانو غوره کړۀ او فاصله یې غېر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دریابونه ور غورزېږي او ورسره یو ځاي کېږي دغه شان پۀ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ یوې لوېې مودې نه د زحاف پۀ اصطلاح کښې ضم شوې ده-

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پۀ عربي ، انګرېزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انګرېزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ،د مثال پۀ توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لکَ" (سبب ثقیل) د انګرېزۍ د "city" یا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پۀ څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " یا "pity " لهجه د "لکَ" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انګرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې پۀ عروضي نظام یوروپي عروضي نظام اډاڼه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه یو څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼي په عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن په دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزي شاعر کولرج (Coleridge) يې په اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

۸ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې څينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

څينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب په عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو په خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه په ډېره احسنه طريقه او په عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - په عربي او فارسي او تر څۀ حده پورې په اردو کښې په دې موضوع ډېر کار شوے دے او په دغه ژبو کښې په دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما په خپل خيال په پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صاحب سالکؔ د توکه خاصه په او شي کو لاربښودنه زمونږ
عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر
څۀ امید لرو شو-

الله دې وکړي چې د سالکؔ صاحب دا کوشش د پښتو
ژبې، پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي
چې سالکؔ صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور
پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې
هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت
جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امین - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوېشکي
صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار
۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله - دے د پي اۓ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکا خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړۍ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده" -

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :
هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه - نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ، د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې راایستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربۍ) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې ارواښاد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان د پښتو " د عروضو اِمامان " وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته "-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرئ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوشۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، په داسې حال کښې چې په پښتو ادب کښې د نثر په میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا په علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات په یوهٔ تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر په تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زهٔ غواړم چې په عروضو څهٔ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه -

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب په لیکلو مې پېل وکړو - په دې کتاب کښي مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، راتګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راښولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راښولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو- د دې کار په موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم په پام کښې ساتلې وې -

یاده دې وي چې د عربۍ عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه په پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو په رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نهٔ دي کېښولي شوي - د اسانۍ د پاره درویش دراني صېب چې په شروع کښې په رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صیب نومونه دې همېشه دپاره په پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي۔

اوس دا کاوش ستاسو په مخکښې دے۔ نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت په معیار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب په ګټه ورولي۔ امین۔

په درنښت

نقیب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو ۔ خلیل د اورېدو سره سم اووئیل چې " والله یظهر من هٰذ ا شيء" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي ۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښې تېرېدلو چې دۀ د څټک مسلسل اوازونه واورېدل ۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقی د مینې لۀ کبله د دۀ د خلې نه ووتل
چې " والله یظهر من هٰذ ا شيء" معنا دا چې
قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي -

د دې علم دپاره د " عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی پۀ
ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو ا و د مکې
مکرمې یو نوم " عروض" هم وو نو ځکه یې
دې علم ته عروض اووے-

د عروض نکے د معروض نه و

OWNED BY 0300 9792115

دے چې تلې ته وایي -اوس د دې علم پۀ
مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
یې ورته عروض اووے-

پۀ عربی و ییپانګه (لغت)
کښې د عروض معنا داسې ده " هغه پلنه لاره چې
د دوو غرونو تر مینځ وي" پۀ داسې لاره خلق د
یوۀ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې
دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے
چې د موزون ا و غیر موزون کلام پېژندګلو
راکوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - په دغه وخت کښې په يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس او پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو په توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړيدے - د حرکات او سکنات لۀ مخې ټکي په درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسۍ)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب په خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ او مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

OWNED BY 0300 9792115

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - په شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

په يو سل او اويا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې په لټون کښې په بازار کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا پۀ رڼا کښې د عربی ژبې ورومبے شاعر د نوحؑ زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحؑ څلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسی کښې ورومبے شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول پۀ وزن کښې دے خوپکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان" ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره ښکاره کېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندی کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنی شننې او څېړنې نه دا خبره هم ښکاره شوې ده چې د کلام الله د ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰى تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورة الکهف پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کښې ، سورة الدهر پهٔ منسرح کښې ، سورة سبا پهٔ رمل کښې ، سورة مؤمن پهٔ مضارع کښې ، سورة الانفال پهٔ بسیط کښې او سورة توبه پهٔ وافر بحر کښې دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې پهٔ دوي باندې حجت شي ا و د نهٔ پوهېدلو بهانه يې نهٔ شي پاتې- د عقیدې لهٔ رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نهٔ خو د عقیدې لهٔ رویه شعر ویل کېږي ا و نهٔ د شعر د تعریف لهٔ رویه -

د خلیل عروض د عربۍ ژبې د نزاکت پهٔ چاپېریال کښې راڅرګندلي وو- د فارسۍ شاعرانو ، د عربۍ کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسۍ د شاعرانو پهٔ ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې پهٔ دغه وخت کښې پهٔ هندۍ کښې دا علم موجود وو چې نوم يې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نهٔ وو- د عربۍ ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره ښه او ځپلۍ نهٔ شول ولې چې د دواړو ژبو پهٔ مزاج کښې ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو پهٔ عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره يې چې د عربۍ نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څهٔ خو د عروضو علم ګران دے خو څهٔ د اردو شاعرانو توجه هم نهٔ ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

په پښتو کښې په دېواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل- د پښتو په غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - په هغه وخت کښې د عربۍ او فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه له عربۍ ژبې نه په ډېر څهٔ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نهٔ شروع کېږي خو د پښنبنتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ په یوهٔ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه په یوهٔ ځاي نهٔ شي را تللې خو په پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي په اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو په عربۍ کښې داسې نهٔ ده - نو د عربۍ عروض په پښتو کښې ځاي نهٔ شول خو بیا هم پښتانهٔ شاعران په شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول او فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکه ترې کار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښې يو دولت لواڼے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لواڼے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجرئ پورې ژوندے وو - دولت لواڼے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوۀ وحدت لۀ اصله
د کثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم
پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا پهٔ کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې پهٔ پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان پهٔ کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوهٔ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

پهٔ عروضو د ټینګکار پهٔ ترخ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لهٔ چا نه پهٔ پښتو کښې ما میزان لید نهٔ دے
میرزا پهٔ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندهٔ نهٔ شي
هم ما لره یو خو بحره پهٔ ډېر مښود راغلي

پهٔ دې شعر کښې د دهٔ مراد هم دغه څپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سېلاب رکن، د دویم خجن سېلاب رکن ، د دریم خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پهٔ اګاهانه توګه پهٔ خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله پهٔ لومړي خجن سېلاب ، کله پهٔ دویم خجن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب ، کله پۀ دريم خجن سېلاب او کله پۀ څلورم خجن سېلاب کښې مصرعې ليکلې دي - د باندينې شعر اوله مصرعه يې پۀ د ريم خجن سېلاب سره او دويمه مصرعه يې پۀ دويم خجن سېلاب سره ليکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هډو شاعري نۀ بولي لکه چې وايي :

چې چا دے شعر کړے بې ميزانه، بې عروضه
دا هيڅ شاعري نۀ ده يو څو سپي دي ټمبدلي

کاظم خان شېدا

(؟۱۱۳۵ -؟ ۱۱۹۳ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربي عروضو سره د پښتو سمون نۀ خوړلو ته ځينې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وايي - دا خبره د پښتو يو لوي استاد او نازک خياله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وايي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ ميزانه منحرفه
پۀ ميزان باندې س چې راشي
هر کلام تهِ و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله چې پۀ تقطیع شي
کهې طعن کهې تشنیع شي
اراسته پۀ قانون نۀ شۀ
کالموزون شۀ موزون نۀ شۀ
(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه او بې نظامه" بولي هم'خو بیا یې لکه د نورو ځینې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې پۀ عربی عروضو کښې یې د پښتو شعر پۀ زور د ځایولو هڅه کړې وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پۀ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ پۀ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ ده خو "د موزون پۀ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتیجه هم پۀ لاس راځي چې هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د‌ے - دۀ د ژوند زیاته برخه د هندوستان پۀ رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه یې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شېدا د مېجر راورټي د تحقیق پۀ رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۲۰ -۱۱۸٦ لېږديز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو پهٔ لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاينې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا پهٔ زمانه کښې (۱۱٦۰ -۱۱۸٦ لېږديز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو يوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم پهٔ صورت کښې پهٔ عربي عروضو پهٔ پښتو ژبه کښې یو وړو کتاب "د پښتو عروض" ولیکلو - پهٔ دې وجه د پښتو ژبې علمي پنگه پهٔ زیاتولو کښې دا یو مهم گام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازگار پاتې نهٔ شول - میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعري يې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر يې پهٔ دويم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردگار دے
بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننگرهار دے

د عروضو رساله يې استاد رښتین د "میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمريز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وايي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دیوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ -۱۹۸۹ عیسوي)

پهٔ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څهٔ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانهٔ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پهٔ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پهٔ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پهٔ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دهٔ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لار ه ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څهٔ نظام جوړکړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دهٔ پهٔ خبره غوږ ونهٔ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پهٔ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" پهٔ نوم چاپ شوه - د بېلګې پهٔ توګه د دهٔ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پهٔ تندر سور را
سمندر جاوېدان شوم اور را
منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لهٔ یاره تلخ شي
پهٔ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر یې کا

سمندر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې پهٔ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پهٔ پښتو کښې د هیڅ یوهٔ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پهٔ تله برابر نهٔ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نهٔ ښکاري ولې چې د دهٔ نه مخکښې پهٔ تول برابر نظمونه ویئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لهٔ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لهٔ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر
فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پهٔ تحقیقي تاریخي بنیاد نهٔ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دهٔ د نظر نهٔ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -
تر اوسه پورې پهٔ لاندیني عربي بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا که چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې
وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواڼي دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ
عمره کم

مدید ، لکه د رحمان بابا رح دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ ناڅۀ يې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپيز او خجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ترينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لۀ دولت لواني او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پۀ عربي عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لري دومره پاموړ نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو پۀ نوم یو هم د شعر پۀ دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راې ورکړه -

پۀ کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو پۀ دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه پۀ یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب پۀ کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " پۀ نوم چاپ شو -

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د څناورو د اندامونو پۀ نومونو کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د څناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پۀ پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - پۀ دې لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش دراني داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پهٔ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پهٔ لړکښې یې عددي کلیات پهٔ کار راوستل- د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه پهٔ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش دراني د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما پهٔ نظرکښې ، د عروضو د ښودلو پهٔ ترڅ کښې ښاغلي درویش دراني چې د تدریس کومه طریقه پهٔ دې ذکر شوي کتاب کښې پهٔ کار اچولې ده هغه "د اسان نه د مشکل پهٔ لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نه صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شیدا او درویش دراني ، د پښتو په ځانګړي عروضي نظام باندې ټینګار کړېدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برخېره کړے هم دے - ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (میټرک سیستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپیز (سېلابي) او خجیز دے- موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونیک دے -

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانیال مکنزي د لندن په پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دےچا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر په حقله په وېلس کښې ډېر کټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپیز دے او په عملي توګه یې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو په سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز - خجیز نظام نه کار ا دےد مصرعې دننه یې ویې خج (د ټکي خج) هم په ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا یې په پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجیب منلي څوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي په پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر په حقله يو اوږد ليک رالېږلی وو - د هغه اوږدهٔ ليک نه د دهٔ دريز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ په پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴ - ۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا) وه - په دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - په دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو په پراخه پيمانه لهٔ پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کښې ،هم د مفاهيمو په برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو په ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو په دې کار کښې څهٔ ډېر برياليي نهٔ شول -

د دوي په فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، په دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي په نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لهٔ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نه غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو پۀ پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : پۀ يوه ژبه کښې د يوۀ يا زيا تو غږيزو ټکو هغه ټولګه يا ټوټه ده چې

لۀ يوۀ خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ يا څو

بېواکو يا کنسونينتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لۀ يوۀ واوېل ، يوۀ سيمی

واوېل او يوۀ يا څو کنسونينتونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ يوۀ ځاي پۀ يوۀ وخت پۀ يوۀ وار سا ا يستلو يا د خلې خوځولو نه راوځي- يو خپلواک (واوېل) يواځې هم ځان ته څپه جوړو شي- د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو پۀ ملګرتيا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - يو بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

(diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوه قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا په مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "بناد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوۀ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سپلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سپلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سپلابيز ټکی لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سپلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300-9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غرې ، غوږې او داسې نور

درې سپلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سپلابيز ټکی لکه

برياليتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غږ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سپلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځايه راخوځوي

لکه "ځي" د يوۀ سپېلاب ټکے دے چې پکښې

د "ځ" سره د "ي" حرکت را دے يا لکه چې ، مې ،

دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د يوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور - دا ټکي دوه سپېلابيز دي خو پۀ دغو درو واړوکښې لومړے سپېلاب د يوۀ حرف دے-

يو حرکت او دوه حرفونه : دلته يو حرکت د يوۀ حرف لۀ خوځولو پس يو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم يو سپېلاب جوړوي يعني د يوۀ حرکت پۀ ملګرتيا کښې لۀ دوو حرفونو هم يو سپېلاب جوړېږي لکه سَر ، لَس ، اوښ ، شين او داسې نور -

OWNED BY 0300 9792115

يو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سپېلاب کښې يو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور-

يو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سپېلاب کښې يو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، ورو‌ست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

يو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سپېلاب کښې يو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د يوۀ سپېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دريم حرف باندې د زوَر حرکت دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ،
لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster)
جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه
حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اتۀ ډوله دي - په دې لړ
کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو	cv	۲- ورا	ccv
۳- ځم	cvc	۴- خپل	ccvc
۵ - ګرد	cvcc	۶ - شرنګ	ccvcc
۷- شخوَل	cccvc	۸- شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نۀ ادا کېږي ،
په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نۀ
راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت
لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینۍ
دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار راځي هغۀ ته خجن
يا دروند سېلاب وايي -
سپک سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار نۀ راځي هغۀ ته
سپک سېلاب وايي -

لنډ او اوږد سېلاب

لنډ سېلاب : لنډ سېلاب هغه سېلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د يوۀ سېلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سېلاب نه علاوه نوره ټول سېلابونه لنډ وي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سېلاب :پۀ يوه مصرعه کښې د خجنو سېلابونو پۀ قطار کښې هغه اخيرنې خجن سېلاب ته وايي چې د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي ، او بحر ته هيڅ نقصان هم نۀ ورکوي-

د پښتو پۀ زياتره بحرونو کښې دا ګنجايش شته دے چې د مصرعې اخيرني يو يا دوه سېلابونه يې کم کړي شي دلته دا اخير دروند سېلاب ، چې ورته اوږد سېلاب هم وايي ، د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي - خلاصه يې دا ده چې د اوږدۀ سېلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه يو يا دوه سېلابونه کم راځي - دغه اوږد سېلاب د پخوانيو او اوسنيو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرئ کښې شتون لري لکه د رحمان بابا د غزل دا دوه بيتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا
زۀ رحمان دعا سلام په هغۀ وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سېلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سېلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سېلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سېلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي په رکن کښې د اوږد سېلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو په سېلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي په جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت لۀ وجهې اوس عربي ته هم د سېلاب تصور په ورکډ بد لو دے- د عربي سېلاب په دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راکډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سېلابه ټکے دے په لومړي سېلاب "س" باندې زوَر دے او په دويم سېلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي یو متحرك او بل ساکن - پۀ عربی عروضو کښې پۀ سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې پۀ عربی عروضو کښې د سېلاب شومره وا یا کمیت (quantity) ارزښت لري - خو پۀ پښتو کښې د سېلاب کمیت نه ، بلکه کیفیت یا ځرنګوا (quality) ارزښت لري-

پۀ پښتو کښې "سفر" او "سرور" پۀ وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله یې د عربی عروضو تلې ته واچوونو بیا یې پۀ وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب لۀ یوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دویم سېلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - پۀ پښتو کښې دا نۀ شي چې پۀ سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

OWNED BY 0300-9792115

خج (فشار)

دې ته پۀ فارسی کښې فشار ، عربی کښې خج ، پښتو کښې دروند وا یا زور ا و پۀ انګرېزی کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو پۀ اصطلاح کښې خج پۀ یوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي یا به داسې داسې ووایو چې خج هغه کار یا عمل ته وايي چې د ژبنی یوونو (واحدونو) پۀ لړ کښې یو ټکےد سا ا یستنې لۀ فشار سره پۀ زیات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت ووېئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا وروبخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا ا و پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپيز – خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

١ – څپيز خج : دغه خج پۀ څپه کښی دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي څکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اوربدل هم پۀ خپل سر اخلي لکه پۀ "سپين"کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

OWNED BY 0300 9792115

٢ – ويی خج (کلمی يا د ټکی خج) :چی د يوې کلمی يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور–غ+زور –وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پۀ "کټمل" (کټ – مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري - که پۀ يوه څپه کښې خج پۀ خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" پۀ لومړي خج سره ګڼله ، ګره او پۀ دويم خج سره غو په ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې پۀ دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلې څپې پۀ ټاکلي ځاي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې پۀ يوۀ عبارت کښې يو توک يا ټکے پۀ زور سره ووېئل شي لکه پۀ "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا پۀ "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج پۀ لړ کښې د"جونو" لۀ دواړو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده - دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ - غونډ له يا غونډ له يېز خج :چې ديوې غونډ لې(جملې) دننه يو ټکے تر نورو پۀ زيات زور، لوړوالي او فشار سره ووېئل شي او پۀ دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مېنځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -

- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار پۀ وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې پۀ معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زۀ **چاي** څښم
- زۀ چاي **څښم**

پۀ اولې جملې کښې خج پۀ " **زۀ** " باندې دے چې د دې سوال جوا ب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پۀ دويمې جملې کښې خج پۀ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تۀ څۀ څښې ؟ "

پۀ دريمې جملې کښې خج پۀ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پۀ جواب کښې اصرار دے چې "تۀ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ ټکو (کلمو) کښې د ويې خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پۀ ځينو ټکو کښې پۀ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارۀ ، تربور - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتنه ، الوتکه ، جنګ ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ پنځم

سېلاب خج راځي -

پۀ ځينو کښې پۀ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پۀ ځينو ټکو کښې د پاي

پۀ سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ پښتو کښې د نورو ټکو پۀ مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لۀ مخې خج هيڅ کله لۀ څلورمې څپې وروستو نۀ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځۀ يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراګووا ، پۀ پښتو شاعرئ کښې نۀ شي راتلې - د ا ر (اصل) لۀ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پۀ وروستنئ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پۀ يوۀ ټکي کښې پۀ خپل ځاي پروت وي خو که دې

ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاې ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابيز ټکے دے چې خج يې پۀ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - پۀ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربۍ کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن پۀ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سپلاب لازمي خجن یا دروند وي - پهٔ پښتو شاعرۍ کښې زیات استعمال د اوږدهٔ رکن شوے دے۔اوږدهٔ رکنونه پهٔ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدهٔ رکنونه یو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاب پکښې خپل ځاي یا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سپلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وایو- پهٔ لنډ رکن کښې دوه سپلابونه سپک وي او یو سپلاب لازمي دروند وي - پهٔ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پهٔ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم یو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاب پکښې ځاي یا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدهٔ رکنونه (غونډونه)

یاده دې وي چې د نومونو ورکولو پهٔ لړ کښې د خجن سپلاب ځاي یا خانې ته کتلي شوي دي - لاندیني قالبونو کښې د سپک سپلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سپلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښنه کاروو ؛

۱-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : څکه ورته لومړے اوږد رکن وایي چې لومړے سپلاب یې خجن دے،او نور یې سپک دي -

۲ - دویم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : څکه ورته دویم اوږد رکن وایي چې دویم سپلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دریم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : څکه ورته دریم اوږد رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : څکه ورته څلورم اوږد رکن وایي چې څلورم سېلاب یې خجن دے، او نور یې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو ته لږ کښې لوړې دي ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سېلاب خجن دے؟نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : څکه ورته لومړے لنډ رکن وایي چې لومړے سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویئل کېدل)

۲ - دویم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : څکه ورته دویم لنډ رکن وایي چې دویم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

۳ - دریم لنډ رکن|۱ ۲ ۳| : څکه ورته دریم لنډ رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب په حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه په ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې په خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱٬۲٬۳٬۴) خاصه دا ده چې په مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي په پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې په سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو په اخير کښې په نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو رکن زيات نا زيات څلور ځله او کم نا کم يو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافيه وال شعر کوشني ترين (له ټولو وړه) يوون يا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې يو شعر يا بيت جوړوي - يوهٔ بشپړ شعر ته "فرد " وايي - مصرعه د يوهٔ شعري ځېل (دوبيتۍ ، څلوريزې ، چاربيتې ، غزل ، قصيدې - - -) رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته کړۍ او مصرعې ته نيمه کړۍ وايي -

په اروپايي ژبو کښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نهٔ شته او کوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزۍ کښې ورته (line verse) يا په لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ يوهٔ بيت يا شعر ته "جوړه ليکې" (verse couplet)وايي چې لا تيني سرچينه يې (versus)ده - د شعر ويي (ټکے) په عربۍ او اريا ني دواړو ژبو کښې شتون لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لهٔ تولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لهٔ تولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې پهٔ حقله د مجاور احمد زیارٓ د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لهٔ مخې د پښتو دیواني شعر لنډ ترینه مصرعه اووهٔ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا پهٔ نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او پهٔ اوسني ازاد شعر کښې هره توټه د ار لهٔ مخې تر یوهٔ غونډ (څلور څپیز رکن) کوشني کېدے شي او پهٔ ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم توټې مونډلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې توټې ازما شوے دے-نورزیا تي اوږدوا یې ځکه خوند نهٔ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور پهٔ یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نهٔ لري - حالانکه پهٔ ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې توټې هم مونډېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق پسرلي تر دوديز(شپاړس ځپيز) بريد وراړو دے او تر شل ځپيزې او يا هم پورته بېلګې يې ازمايلې دي - په ازاد قالب کښې اسماعيل يون خپلي مصرعې تر ديرش ځپيزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سيال صيب يو داسې غزل په ګوتو را دے چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوه سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (يو سېلابيزې) مصرعې ته څۀ پيغام وردننه کول ، مقصد يت او شعريت شاملول که نا ممکن نۀ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي په لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادريس خان ادريس او د ممتاز اورکزي تر شل ځپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو ځپو غبرګې مصرعې وې (د لسو ځپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل ځپيزو په يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصديت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژورو کښې لۀ ښخېدلو مخکښې ، مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

OWNED BY 0300 9792115

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زیر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زیر و بم په دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زیر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زیر و بم په دې کاغذ باندې د کرښو په صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو په حرکت کښې ، او د اواز په زیر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نۀ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نۀ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زیر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت په یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زیر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل په پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره په پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پۀ رابللو چاته ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته څۀ نه جوړه کړم /\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د نېټ نيکۀ ګلشن کښې ښۀ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/

دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویئلو نو ټول فکر مو د اواز زیر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هیڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زیر و بم سره د کرښو راکاږلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هیڅ مشکل پیدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاږلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زیر و بم دپاره د کرښو شمېر[١٥] وو نو اوس بیا مونږ ویئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے-

اوس که سړے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (١٥) سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (١٥) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه یا غزلې پۀ اوږدوالي کښې یو برابر نۀ وي د ځینې غزل یا نظم مصرعې وړې وي یعني سېلابونه یې کم وي او ځینې مصرعې اوږدې وي یعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر هم زیات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل یا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر مستقل یو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د یوې مصرعې د شننې (تجزیې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاږل پۀ یوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه پۀ وزن کښې نۀ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پۀ وزن کښې وي نو د دوي پۀ کلام دا مشق ښۀ ښکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پۀ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلوملو دا ذکر شوې طریقه د پښتو پۀ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده-

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وایي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پۀ یوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پۀ یوه مصرعه کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب پۀ يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو پۀ دغې جملې کښې بحر راشي او جمله پۀ مصرعې باندې بدله شي -

پۀ هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه پۀ طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - پۀ پښتو کښې پۀ طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ پۀ شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځۀ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعر کښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پۀ څلورم باب کښې را روان دے-

د وزنونو شمېره

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

OWNED BY 0300-9792115

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت) لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷،۶،۵،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پۀ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلويښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پرې بله ا تۀ څلويښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلويښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ییز رنګا رنګي (لهٔ یوې څپیزې تر دوه پنځوس څپیزې) ورسره پهٔ پام کښې ونیسو یعني یو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو یوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې باندینۍ تجزیه کښې ، زما پهٔ خیال' وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بیا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم باب : تقطيع او د تقطيع قاعدې

تقطيع

په انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطيع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - په انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې په يوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوے ترتيب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتيب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو يو خاص او مقرر داسې ترتيب دے چې په يوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتيب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطيع تعريف : د علمِ عروض په اصطلاح کښې تقطيع دې ته وايي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بيا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحيح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطيع تعريف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاې ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاې ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پهٔ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي او هر یو حرکت یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پهٔ پښتو کښې څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پهٔ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور" ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "ډېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه"-

۴ – " هٔ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سېلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "هٔ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ – ساکن ټکے سېلاب نۀ شي جوړو -

۶ – زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما" ، رنړا ، او ځنګه- پۀ دې درو وارو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ کړے دے-

۷ – ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس سېلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو کښې "ر"-

OWNED BY 0300 9792115

۸ – کله د يوۀ متحرك حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مينځيني حرکت پورې ښخ شي او يو سېلاب جوړ کړي لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ – کله د يوۀ متحرك ټکی

نه شاته دوه يا درې ساکن حرفونه راشي لکه دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش حرکت پورې ونخښلي او يو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سېلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نۀ دے بلکه دا کتل شي چې پۀ مصرعه کښې خجن سېلاب بې ځايه شوے خو نۀ دے۔

۱۱ - پۀ پښتو کښې دوه قسمه رکنونه کارول کېږي ، پۀ يوۀ قسم رکن کښې څلور سېلابونه وي چې اوږد رکن ورته وايي اوپۀ دويم قسم رکن کښې درې سېلابونه وي چې لنډ رکن ورته وايي-

۱۲- د اوږدۀ رکن تکرار اوږد رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۳ - پۀ هر رکن کښې يو سېلاب لازمي خجن وي پۀ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سېلابونه وي - د اوږدۀ رکن (څلور سېلابيز) خج يا پۀ لومړي سېلاب ، يا پۀ دويم ، ياپۀ دريم ، او يا پۀ څلورم سېلاب راځي او لۀ څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را - د لنډ رکن (درې سېلابيز)خج يا پۀ لومړي يا پۀ دويم او يا پۀ دريم سېلاب راځي - د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لۀ دريم سپلاب وروستو نۀ شي
را -

۱۴- د دوو سپلابونو رکن هم
پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شته -

۱۵ - اوږد رکن (څلور څپيز)
کم نا کم يو ځل ا و زيات نا زيات څلور ځله
تکرار کېږي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم
څلور ځله او نيمګړے رکن هم څلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زيات نه زيات څلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پۀ قطار کښې
د لازمي خجن سپلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سپلاب راځي او د رکن سپک سپلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سپلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سپلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي اوکه د رکن سپک
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سېلاب راشي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي۔

۱۹ – خج پهٔ خپل ځاي
ټينګ ولاړ وي او يون نهٔ کوي خو اهنګ پهٔ
مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي ۔

۲۰ – هغه يوسېلابيز ټکی چې پهٔ
يواځې ځان هيڅ معنا نهٔ ورکوي بلکه د
بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا
ورکوي ، تل د سپک سېلاب پهٔ توګه
کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
نه ، يې، دې ، مو او داسې نور ۔

۲۱ – هغه يو سېلابيز ټکی چې پهٔ
يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن
هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
، څهٔ ، زهٔ ، ښهٔ ، ورځ او داسې نور ۔

۲۲ – د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ
رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن او
د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن د تکرار
نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سېلابېز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ | ۴ د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پۀ اخیر کښې د یوۀ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې د یوۀ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې عادي او منطقي خج په اخيرني سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځۀ يا زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو داسې ټکي په پښتو شعر کښې نۀ شي راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر ځلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

۲۸ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې باندې وا دومره غټ تاوان نۀ لري لکه څومره چې د خج بې ځايه کول تاوان لري -

۲۹ - پۀ خپل عروضي نظام کښې چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه بيان شوي دي پۀ هغو کښې د ګوتو وهلو ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د بحرونو پۀ وروستينيو رکنونو کښې کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ پلې کښې نیمګړے رکن وي نو بیا
هغه ورپوره کړے شي یا که پۀ پای کښې
پوره رکن وي نو بیا هغه نیمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پۀ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پۀ هغۀ
کښې به اهنګ هم وي او لۀ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پۀ تقطیع کښې دا اړینه
(ضروري) نۀ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، یا پېښ ته مخامخ پیش او یا زېر ته
مخا مخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطیـــــــــــــــع
دار و مدار پۀ اواز باندې دے نۀ پۀ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پۀ
پښتو کښې نۀ شته خو که چرته د عربۍ پۀ یوۀ
ټکي کښې راشي نو دا به د ''اَ'' برابر وي او یو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پۀ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب + بَت) او تصوّر (تصو + وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه پهٔ فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربي ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوريٰ ( ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - پهٔ دې ټکي کښې دوه واوونه یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې پهٔ ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع پهٔ وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - پهٔ دې لړ کښې د مصرعې لومړي ځلورو سېلابونو ته فکر کیږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که ځلورم سېلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپېلاب يې خجن وي نو په دې مصرعه کښې لومړے اوږدرکن په کار راو شوے دے-اوس د څلورو څلورو سپېلابونو رکنونه جوړوو که دا لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد، رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د لومړي اوږد رکني بحرد څلورم ښاخ مصرعه ده - لنډه دا ده چې د خجن سپېلاب نمبر(شمېر) به درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلورځله) به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - په يوې مصرعی باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم سپېلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع په لنډ رکن (درې سپېلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر۳۸ کارولې شي - بیا به د لنډۍ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم-

۴۰ - پۀ ځینې ځای کښې پۀ یوۀ شعري ځېل کښې د یوې ځپې یا زیا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خجپاي سربیت (مطلع) سره شروع شوے وي یا به داسي ووایو چې د مطلع شعر یې پۀ اخیري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافیه دارې مصرعې د بې قافیه (ناپښنبېلیزو) مصرعو نه یو یو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دریم اوږد ۱۲ رکني بحر دریم ښاخ به واخلو کوم چې سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخیري خجن سېلاب یولسم دے - اوس که یوه مصرعه پۀ یولسم سېلاب پوره شي نو دا اخیري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونیسي او بحر ته هیڅ زیان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل ټولې قافیه دارې مصرعې یولس سیلابه راځي او بې قافیه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بیا لۀ کومه را پیدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پۀ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لۀ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پۀ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ – د تقطيع پۀ کار کښې د رکن سېلابونه يوۀ تر بله لرے او جدا ليکل کيږي ولې چې د خجن سېلاب پۀ پيژنګلو کښې څۀ ابهام نۀ شي پا –

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي یو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - په دې باب کښې مې د رکنونو په قالبونو کښې د سېلابونو په ځای اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې په هند سه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو په تقطیع کښې مې صرف په خجن سېلاب ضمه (ُ) لګولې ده او په سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نۀ شته - د تقطیع په وخت د مصرعې په اخیري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نیمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300-9792115

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دویم اوږد رکن دویم اوږد رکني بحر ، دریم اوږد رکن دریم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او په اخیر کښې یو ځل بیا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر یوۀ بحر بیا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځۀ ښاخونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لوړي اوږدۀ رکن | ۱۲۳۴ | چې لومړے سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۱۲۳۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده - اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه څوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړې
زېرے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| یا خا ل قه | لمر مې کړه - |

| زي ر ے د س | حر مې کړه - |

| ما س وا لۀ | خپل و جود - |

| یا الله کا | فر مې کړه - |

| زۀ د شب نم | څاڅ یم - |

| خدا یه !س من | در مې کړه - |

| تۀ سن ګ پا | رس او زۀ - |

| کا نړے ي مه | زر مې کړه - |

| مي نه د ان | سا ن راک ړه - |

| درد یم چا ره | کر مې کړه - |

ا------- نیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پۀ څلور سېلابيز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب نۀ شته یعنې د اتم سپلاب ځاې خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بیا پۀ نیمګړي درې سپلابیز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و یا د پنځم خجنو سپلابونو پۀ ځاې سپک سپلاب راشي نو بحر ماتیږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دویم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړیږي د دویم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او یوځل پۀ نیمګړي درې سپلابیز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه یولس(۱۱) سپلابه وي او خجن سپلابونه یې لومړے ، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ

OWNED BY 0300 9792115

کښې د عبد الرحیم مجذوب د یوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدایي پۀ زړۀ غلبیل یمه
دا شانې سیخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو یمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

ويشلي شوي دي :

| ١٢ ١١ ١٠٩ | ٨ ٧ ٦ ۵ | ٤ ٣ ٢١ |

ا لُا خو مې ک | تُ لي د ر ته | سُم نۀ دي ـ |

| تُم شه ګك له | اُوښ کې مې لا | تُم نۀ دي ـ |

| غُم د ج دا | يُي پۀ زړۀ غل | بُېل ي مه ـ |

| دُا شا نې سي | خُو نه خو د | زغُم نۀ دي ـ |

| ښکُ لي مې چې | وُګو ري مس | کُا کوي ـ |

| زُۀ به لې و | ئُي مه دوي | ګرُم نۀ دي ـ |

| زُخم مې دا | غُي دا مې ع | لُاج کوي ـ |

| سوُ ے دے م سل | سُل دا خو مل | هُم نۀ دي ـ |

| پُوه دے د مج | ذُوب پۀ زړګي | پُوه دے ښۀ ـ |

| ښکُ لي که ول | يُان نۀ دي څۀ | کُم نۀ دي ـ |

ا ـــــــــــ ٢ ـــــــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دریم ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ

کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخیر کښې د درو سېلابونو نیمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي او د دویم ښاخ د مصرعې نه ځلور سېلابه زیاته وي - خجن سېلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي او باقي نوره سېلابونه یې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهرڅوک چې نۀ دي خریدار ستا
څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې ولیدۀ بازار ستا
ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شېرین دے ، نۀ شېرین دےتر ګفتارستا
چا چې تا ته کړے یونظر دے پۀ درست عمر
څو پۀ دنیا پایي نور به تل وي طلبګار ستا
ډېر طبیبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال یې ګوره چې څۀ حال لري بیمار ستا
سر لري خوشاَل درته پېش کش که دې پکاروي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې یې لاندې تقطیع کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ُ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ُ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|نُهٔ شته پهٔ دا | شُ هر څوك چې| نُهٔ دي خ ري | دُار ستا (ـ) ـ|

|څُهٔ رن ګه ډېر| تُود دے چې مې| و ُلي دهٔ با | زُار ستا (ـ) ـ|

|ښُه ده سر وې| وُنه ، نهٔ چې | ښُه ده ستا تر| قُ د ه (ـ) ـ |

|شُ هد که شې | رُ ین دے ، نهٔ شې |رُین دے تر ګف | تُارستا (ـ) ـ|

|چُا چې تا ته | کُړے يون | ظُر دے پهٔ درست | عُ مر(ـ) ـ|

|څُو پهٔ دن يا | پُا يي نور به| تُل وي ط لب ګُار ستا (ـ) ـ|

|ډُېر ط بي بان| رُاغ لل ل که| رُاغ لل ه سې | لُا ړل (ـ) ـ|

|رُا شه حال يې| کُو ره چې څهٔ| حُال ل ري بې| مُار ستا (ـ) ـ|

|سُر ل ري خو| شُال در ته پېش| کُش که دې پ | کُار وي(ـ) ـ|

|نُو ره تر دا | څُهٔ چې د چا| سُر را شي پ| کُار ستا (ـ) ـ|

۱ـــــــــــــ۲ـــــــــــ۳ـــــنيمګړے رکن

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ۱۵ سېلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (۱۴) سېلابونه لري پهٔ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پهٔ توګه کارو شوے دے پهٔ تقطيع کښې د نخښې (ـ) نه دغه مراد دے او د اخېري ـ نه درې سېلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده ـ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان بابا دا لاندې شوے غزل -

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوالے څوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان بابا لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نيسي

بې تا مېوه نۀ نيسي ، باغ زما بوستان زما

زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نۀ لري

بې تا هيڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د خلورم ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| سُر زما سا | مُان ز ما ـ | زُارشه ترج | نُان ز ما ـ |

| زُار شه ترج | نُان ز ما ـ | سُر زما سا | مُان ز ما ـ |

| زيُان زما نق | صُان زما ـ | واُ ړه د يار | هُ جر دے ـ |

| واُ ړه د يار | هُ جر دے ـ | زيُان زما نق | صُان زما ـ |

| مُشک زما زعف | ران زما ـ | ستُا د کو خې | خاُو رې دي ـ |

| ستُا د کو خې | خاُو رې دي ـ | مُشک زما زعف | راُن زما ـ |

| باُغ زما بوس | تاُن زما ـ | بُې تا مې وه | نُۀ ني سي ـ |

| بُې تا مې وه | نُۀ ني سي ـ | باُغ زما بوس | تاُن زما ـ |

| زړُۀ زما چش | مُان ز ما ـ | بُې تا هيڅ حال | نُۀ ل ري ـ |

| بُې تا هيڅ حال | نُۀ ل ري ـ | زړُۀ زما چش | مُان زما ـ |

۱ــــ نيمګړے رکن ـــــ ۲ــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ دې تقطیع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بیا نیمګړے، بیا پوره او بیا نیمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سېلابیزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابه راغله - خجن سېلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي - چونکه دلته اتم سېلاب د غورځېدلو (لومړي نیمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سېلاب سکته یا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - لوستو پۀ پیوسته توګه او روانۍ سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخیره پورې نۀ شي لو -

دلته دې یوه بله نکته هم بې د لیکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دریم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سېلاب ځاې ته به یو سېلاب ورننه کړي نو بیا به د دریم ښاخ پۀ پنځلس سېلابیزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دریم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بیا به د مینځ اتم سېلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سېلاب د غورځولو نه پس به یوه څوارلس سېلابیزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم اوږد رکني بحر

دا بحر د دويم اوږدۀ رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | چې دويم سپلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړيږي - د دې رکن لومړے، دريم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ يې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

١ - <u>دويم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)</u> : دا بحر د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے -پۀ دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او بيا پۀ بل ځل د درې سپلابيز نيمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سپلابونه دويم او شپږم دي - د غازي سيال يو نظم چې عنوان يې دے " کشميربه ازاديږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخيستي شوي دي :

کشمير به ازاديږي

دا خوب به رښتيا کيږي

تر څو به پۀ دا خاوره

دا سرې وينې بهيږي

پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بېرغ به را جوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

| ۱ ٫ ۲ ۳ ۴ | ۵ ٫ ۶ ۷ ۸ |

|کش مُیر به ا |زا دُې ږ ي - |

|دا خُوب به رښ|تیا کُې ږي - |

|تر څُو به پهٔ | دا خُاو ره - |

|دا سرُې وي نې| ب هُې ږي - |

|پهٔ دُ غه سرو |لم بُو کښې - |

|ګ لُان به زر | غو نُې ږي - |

|فر یُاد د مظ | لو مُا نو - |

|تر عرُ شه به | ر سُې ږ ي - |

| د خوُین دو لو | پ ټُو نه - |

|بې رُغ به را | جو ړُې ږي - |

نیمګړے رکن ---------ا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دويم اوږد رکني بحر (دويم ـاخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده-پۀ
دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ۱ ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پۀ پوره توګه
راځي او بيا پۀ اخير کښې پۀ درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د
دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ يو غزل
را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د يار سترګو
زۀ هم د کار سړے کړم د يار سترګو
بې مينې ژوند پۀ مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوندے کړم د يار سترګو
پو هېږمه چې هيڅ لا هم نۀ يم
ورځمه که يو کړم د يار سترګو
کېدے شي که و يار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځانه خو پردے کړم د يار سترګو
چې مات شومه د خپل زړګي پۀ سر کښې
زۀ د اسې يو اغزے کړم د يار سترګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندينې توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

|پر سُد وم لې |و ُکړم د |يار ستړ کو ⁻|

|زۀ هُم د کار |س ړُے کړم د |يار ستړُ کو ⁻|

|بې مُي نې ژوند |په مُرګ بان دې |ح سُاب دے ⁻|

|زۀ مُړ وم را |ژون دُےکړم د |يار ستړُ کو ⁻|

|پو هُې ږ مه |چې هُيڅ لا |هم نُۀ يم ⁻|

|ور ځُ مه که |يو ُکړم د |يار ستړُ کو ⁻|

|کې دُے شي که |و يُار ته مې |ور خپُل کړي ⁻|

|لۀ ځُا نه خو |پر دُےکړم د |يار ستړ کو ⁻|

|چې مُات شو مه |د خپُل زړګي |په سُر کښې ⁻|

|زۀ دُا سې يو |اغ زُےکړم د |يار ستړُ کو ⁻|

۱ــــــــــ۲ـــــــــنيمګړے رکن

په تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سپلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واړه مصرعې يولس يولس (۱۱) سپلابونه لري - د دغو مصرعوخجن سپلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله په پوره شکل کښې را دے او يو ځل په نيمګړي شکل کښې -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣ - دويم اوږد رکني بحر (دريم ښاخ) : په دې

ښاخ کښې هم هغه دويم اوږد رکن | ١ ٢ ٣ ٤ | کارو شي خو

دا ښاخ د دې بحر د دويم ښاخ نه په دې وجه بېل دے چې په دې

کښې دغه رکن په پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او په اخير

کښې په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د

مطيع الله قريشي يو غزل چې په هم دې بحر کښې دے ، وړاندې

کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې څمه
زړګے مې بيا د بل ديدن په طمعه کړه چې څمه
ستا غم مې غموي که په شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې څمه
شپه لاړه د رخصت په اخيستو کښې سپين صبا شو
ته زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې څمه
ما ستا له دره بېرته د تلو لار ليدلې نه ده
دا لار خو تر څه ځايه را ته سمه کړه چې څمه
په تلو کښې يې ويئل چې قريشي بيا به راځمه
خوسترګو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې څمه

OWNED BY 0300 9792115

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ په رکنونو کښې تقطيع کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|اش نُا خپ له| وع دُه ل بڼه | مح كُ مه كړه | چې ځُ مه –|

|ازړ ګُے مې بيا | د بُل دي دن| پهٔ طُ معه كړه | چې ځُ مه –|

|استا غُم مې غ | م وُي كه پهٔ | شه رُت مې خ | فا كُې ږے –|

|خپل غُم را ځي | انې واُخ له ما | بې غُ مه كړه | چې ځُ مه –|

|شپه لُا ړه دا | رخ صُت پهٔ ا | خيس تُو كښې سپين | ص بُا شو –|

|تهٔ زُل فې را | خو رُې كړه ر | نا كُ مه كړه | چې ځُ مه –|

|ما ستُا لهٔ دا | ره بېُر ته د | تلو لُار لي د | لې نُهٔ ده –|

|د ا لُار خو تر | اخهٔ ځُا يه را | ته سُ مه كړه | چې ځُ مه –|

OWNED BY 0300 9792115

|پهٔ تلُو كښې يې | وي ئُل چې ق | رې شُي بيا به | را ځُ مه –|

|خو ستُر ګو يې | وي ئُل چې خا | طر جُ معه كړه | چې ځُ مه –|

نيمګړے ركن ----۳------۲------۱

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقيطيع پهٔ تجربه كښې دا ښكاره شوه چې دويم اوږد ركن درې ځله پوره او پهٔ اخير كښې درې سېلابيز نيمګړي شكل كښې را او خجن سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پهٔ پښتو شعر كښې زيات ليدل كېږي- د ښاخ د اهميت او شهرت لهٔ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لهٔ يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې كوم لوستونكي كولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطيع مهارت پۀ مشق منحصر دے -

ولاړ را ته واعظ دے د جنت پۀ مناري
وهلې مې تکيه ده د رحمت پۀ مناري
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قيادت پۀ مناري
خپل وس پرې حاسدانو ، جابرانو کړ تمام
لا خو نخښې لرو د مروّت پۀ مناري
بيا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقيب که وي ولاړ د رقابت پۀ مناري
قراره ! اور چې لګي پۀ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پۀ مناري

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دویم اوړد رکني بحر (لورم ماخ)

بحر مضارع د عربی عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلا تن مفاعیلن فاعلا تن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي -

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دے چې وزن یې داسې دے :

مفعول فاعلا تن مفعول فاعلا تن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترېنه یوه مصرعه را اخلو :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا یم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دویم سپلاب یې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلا تن وزن دے - د مصرعې دویمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سپلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دویم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دویم اوږدۀ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړیږي- د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷)سپلابیزه مصرعه ده- دا اووۀ سپلابیزه مصرعه چې دوه ځله یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴)سپلابونو یوه غبرګه مصرعه به تړینه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سپلابیزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دریم رکن یې پۀ پوره شکل تکرار کیږي خو دویم او څلورم رکن یې پۀ نیمګړي شکل کښې-اوس د غازي سیال هغه نظم(کشمیر به ازادیږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښاخ کښې دے ، دلته پیش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد یږي
دا خوب به رښتیا کیږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره
دا سرې وینې بهیږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونیږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسیږي
د خوبندو لوپټو نه
بیرغ به را جوړیږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او خجن سېلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره څوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پهٔ سانچه کښې ځاي شي - لاندینې پنځهٔ غبرګې مصرعې به پهٔ دې ډول پهٔ لاس راشي -

کشمیر به ازاد یږي دا خوب به رښتیا کیږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره دا سرې وینې بهیږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي
د خوبندو لو پټو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اکش مُیربه | زا دُې ږ ي | دا خُوب به رښ | تیا کُې ږي

ا ترڅُو به پۀ | دا خاُو ره | ادا سرُې وي نې | ب هُې ږ ي

اپۀ دُغه سرو | لم بُو کښې | اکُ لُان به زر | غو نُې ږي

ا فریُاد د مظ | لو مُا نو | تر عُر شه به | ر سُې ږ ي

ا د خوُبن دو لو | پ ټُو نه | بې رُغ به را | جو ړُې ږي

ا----- نیمګړے رکن ------۲------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځیني نیمګړي رکن (اتم سېلاب د غورځېدو) لۀ کبله به لوستو پۀ اووم سېلاب لږ غونډې ایسارېږي ، پۀ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سېلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا پۀ وخت کښې وروستیني دوه خجن سېلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پۀ وخت کښې پۀ سېلاب نۀ حسابېږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نهٔ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نهٔ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه باباؒ مخزن وو، چې پهٔ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن ازاد نظم وایي او چې پهٔ کوم وزن کښې یې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پهٔ دې مفروضو باندې باید چې خبرنې وکړې شي) - د مخزن اتهٔ سپلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پهٔ دویم ښاخ کښې راځي ، دولس سپلابیزې کرښې یې پهٔ دریم ښاخ او شپاړس سپلابیزې کرښې یې پهٔ خلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سپلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لهٔ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هيڅ یو ښاخ هم نیمګړے رکن نهٔ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پهٔ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زیات کارو شوے دے.

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د ریم اوږد رکني بحر (لومړے ماخ)

پۀ دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن ۱|۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه یو ځل راځي او نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سپلابه ده او دریم سپلاب یې خجن دے او لومړے ، دویم او څلورم سپلابونه یې سپک دي - دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس یو ځل د لوستلو د پاره د غازي سیال د یوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاو رې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تربور
نیت کښې شته
څۀ فتور

اوس یې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې یې ځایوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

|تهٔ مغ رُور -|

|زهٔ مج بُور -|

|خاورې شُه -|

|ستا غ رُور -|

|تهٔ مې خُان -|

|زهٔ مز دُور -|

|زهٔ دې ورُور -|

|تهٔ تر بُور -|

OWNED BY 0300 9792115

|نيت کښې شتهُ -|

|څهٔ ف تُور -|

۱

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلابونه لري - اوس چې درې سپلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ريم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دويم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، څکه چې په دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن| ۱ ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دريم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اته (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که د دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زيات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍ هم په دې ښاخ کښې ډېره زياته شوې ده - اوس د رحمان باباؒ د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غو څوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګياه
هيڅ خبر لۀ ځانه نۀ يم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خېر دې نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمان بابا لهٔ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۱ ۲ ۳ُ ۴ | ۵ ۶ ۷ُ ۸|

| د دل بُ روا پهٔ در گُاه (ـ) |

| نهٔ حر مُت ل ا رم نهٔ جُاه (ـ) |

| غو خ وُي مې ا د زړهٔ وُلې |

| د چش مُا نو ا پهٔ ن گُاه (ـ) |

| هوم ره قُ در ا مې هم نُهٔ شته |

| ل که قُ در ا د کُ ياه (ـ) |

OWNED BY 0300 9792115

| هيخ خ برُ لهٔ ا ځا نه نُهٔ يم |

| چې زهٔ څُهٔ ل ا رم كُ نُاه (ـ) |

| د رح مُان پهٔ ا خبر دې نهٔ شي |

| حال اح وُال د ا چا ت بُاه (ـ) |

۱ــــــــــــــ۲

د دې ښاخ مصرعه اتهٔ (۸) سپلابه ده او خجن سپلابونه

يې دريم او اووم دي - که پهٔ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه

څرګنديږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل

دے - پهٔ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اووۀ (۷) سپلابه ده او بې قافیه مصرعه اتۀ (۸) سپلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نۀ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سپلاب ځانګړتیاوې کتل پکار وي -

۳ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دویم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سپلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پۀ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - خجن سپلابونه یې دریم، اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لۀ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پۀ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پۀ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لۀ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوےدے - پۀ دې بحر کښې د رحمان بابا (رح) د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک

که خبرشي پرې به نۀ بېدي دغه درڅوک

د دنيا چارې همه واړه فاني دي

برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک

که زما د يار پۀ مخ دچا نظر شي

و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک

د ديدن طاقت يې هيچا سره نۀ شته

و افتاب ته نۀ شي برابر څوک

چې ببلتون پۀ سترګو ويني اشنايي کا

د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې

تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| پۀ ښا ئُست زا ما د يارُ نۀ | دي خ بُر څوک |

| که خ بُر شي | پرې به نُۀ بېدي | د غه دُر څوک |

| د دن يُا چا | رې ه مُه وا | ړه فا نُي دي |

| بر نا حُ قه | خاو رې نُو لي | پۀ خپل سُرڅوک |

| که ز مُا د | يار پۀ مُخ د | چا ن ظُر شي |

| و به نُۀ کان | دي بل خُوا و | ته ن ظُر څوک |

| د دي دُن طا | قت يې هُي چا | س ره نُۀ شته |

(c) ketabton.com: The Digital Library

|و اف تُاب ته|ك نُۀ شي |ب را بُر څوك|

|چې بېل تُون پۀ|ستر ګو وُي ني| ا ش نا يُي كا|

|د رح مُان پۀ|خېر به نُۀ وي |با ه نُر څوك|

ا۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۔۳

۴ - <u>د ريم اوږد رکني بحر (لو رم اخ)</u>

پۀ دې څلورم ښاخ کښې هم هغه دريم اوږد رکن|ا ۲ ۳ُ

۴| چې دريم سېلاب يې خجن وي ،كارو شي خو دا ښاخ د دې

بحر د دريم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې ښاخ کښې دغه

رکن پۀ پوره شکل کښې څلور ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ

مصرعه به شپاړس (۱۶) سېلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سېلابيزې دوې

مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو

ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري -

خجن سېلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو

شاعرۍ کښې دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - د خوشال

خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه

وړاندې کوو :

همراهانو د دې کوچ وکړ واړه لاړل تر منزله

تۀ لاکلك پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله

لۀ نيستۍ نه و هستۍ ته لۀ هستۍ نه و نيستۍ ته

كا ر و ا نو نه دي چلېږي ، قوا فله ، قوا فله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا په دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نۀ شول لۀ ساحله
چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لۀ قایله
پۀ زیبا ګفتار دې هیڅ تقصیر و نۀ کړۀ خوشا له !
که کردار دې هم زیبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پۀ عروضي قالب کښې اچوم :

|۱ ۲ ۳ُ ۴ |۵ ۶ ۷ُ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲| ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ ۱۶|

هم را هاُ نو	دې کوچ وُکړ	وا ړه لُا ړل	تر من زُ له
تۀ لا کلُک پۀ	خوب او دۀُ یې	اي زماُ د	له غا فُ له
لۀ نېس تُې نه	و هس تُې ته	لۀ هس تُې نه	و نېس تُې ته
کار وا نُو نه	دي چ لُې ږي	ق وا فُ له	ق وا فُ له
د دن یاُ پۀ	دریاب ډُو به	د پا یاُب ط	معه و مُه کړه
دا پا یاُب دي	ډې رو غُوښ تي	خ بر نُۀ شول	لۀ سا حُ له
چې ګف تاُر کر	دار یې واُ ړه	م وا فُق س	ره یو رُنګ شي
ه له هُر رن	ګه خ بُ ره	ا ثر کُان دي	لۀ قا يُ له
پۀ زې باُ ګف	تار دې هُي څۀ	تق صیر وُ نۀ	کړۀ خو شُا له !
که کر دُار دې	هم زې بُا وه	چار به وُ لې	وه مش کُ له

۱-------۲-------۳-----------۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د ځلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې ځلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوځلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کو لې - د دې رکن پۀ ځلورم سېلاب بانديې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (ځلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن | ۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)

پۀ دې ښاخ کښې ځلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (ځلورم) سېلاب غورځېږد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (ځلورم) سېلاب بانديې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم-

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترېنه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لهٔ تا زندګي
څهٔ به څوک ناز پرې وکړي
نهٔ شوه د چا زندګي
زهٔ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیاله ! بېٔ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې بناخ پهٔ رکنونو کښې وېشم :

۱ ۲ ۳ ۴ُ	۵ ۶ ۷ ۸ُ
ور که شه داُ	زن د ګي –
دا بې لهٔ تاُ	زن د ګي –
څهٔ به څوک ناُز	پرې وک ړي –
نهٔ شوه د چاُ	زن د ګي –
زهٔ د ه غېُ	زن د ګي –
ه غه ز ماُ	زن د ګي –

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا چا ته پرا نُس ا تپ غې ږه – ا
ا چا نه خ فُا ا زن د ګي – ا
ا وا یه تپ رُپ ا ږي خن ګه – ا
ا سیا له پهٔ تُا ا زن د ګي – ا
ا ـــــ نیمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دویم اخ)

پهٔ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه او بل ځل پهٔ دريـ سیلابیز نیمګړي شکل کښې راځي - د دې نیمګړي رکن يې خجن (څلورم) سیلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پهٔ دوو خجنو (څلورم او اتم) سیلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه یولس (۱۱) سیلابونه لري - پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لیکلي شوي د جاوېد احساس د يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما لهٔ خلقو ائینه ورکه ده
پهٔ ائینه کښې ترې څهره ورکه ده
پهٔ افسانه کښې حقیقت ورک شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ حقيقت کښې افسانه ورکه ده
لۀ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر ورور د پلارپۀ ځاي دے مګر
د دۀ د سر نه خو سايه ورکه ده
اوس مينه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړۀ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

|١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨| ٩ ١٠ ١١ ١٢|

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لۀ خُل	قو ائي نُه	ور که ده
پۀ ائي نُه	کښې ترې څه ره	ور که ده
پۀ اف سانُه	کښې ح قي قُت	ورك ش وے
پۀ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده
لۀ ما هم ستُا	کړې وع دُه	هې ره وه
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده
ما ته ستر ورُور	د پلار پۀ ځُاي	دے م ګر
د دۀ د سُر	نه خو سا يُه	ور که ده
اوس مي نه هُم	شوه تج ربُه	د اح ساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښې زړۀ | ورك دے جذ بُه | ورکه ده -|

ا-------۲---------نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زيات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زيات استعمال کېږي نو د اهميت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرين د پاره دلته د حمزه بابا د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطيع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
يمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ يمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ يم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
ولاړ م مستقبل ته د ماضي روايات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اوړد رکني بحر (دريم ماخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه يو بحر دے او د اردو مقبول ترينه بحرونو څخه يو دے د علامه اقبال ؒ څلوېښت فيصده شاعري په دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل په مقابله کښې د دهٔ زحاف (زحاف په رکنونو کښې تغير يا کمي بېشي ته وايي ، د زحاف په ځاي په پښتو کښې د " نيمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زيات کارول کېږي - د بحر رمل يو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (يوه مصرعه کښې څلور رکنونه يا په دوو مصرعو کښې ا تهٔ رکنونه خو چې څلورم رکن يې نيمګړے وي) دے چې وزن يې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم يا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف يې پنځلس - په بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او په رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او په څلورم ځل په نيمګړي صورت کښې - د مياشرف يوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترينه يوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل په چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې یو داسې رکن کارو شوے دے چې هر ځلورم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او یو ځل په نیمګړې صورت کښې -

د دې بحث نه سرے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر " دریم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پای کښې په درې سېلابیز نیمګړې شکل کښې - د دې نیمګړې رکن يې خجن (څلورم سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خله کښې يې لمبه اخیسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخیسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخیسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتيا نۀ خوښول سر تۀ يې امن غوښتو
د انسانيت پۀ قتلِ عام کښې يې حصه اخيسته
هلته د يوۀ خداي خدايي نۀ وه هرې خوا ته خداي وو
مونږ پۀ يواځې ځان به خدايه ! ستا نامه اخيسته
ژوند ، د روښانه ژوندانۀ علامت مونږ به ګڼي
مونږ به شاهينه ! د تاودې سره سره اخيسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع بۀ پۀ دې ډول کيږي:

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

څوم ره پا ګُل	وو چې پۀ خلُۀ	کښې يې لم بُه	ا خيس ته –
اه غه س ړُي	د تا د شُون	ډو چې بو سُه	ا خيس ته –
د ل ته چې چاُ	را س ره وېښُ	د ور ځو شپُو	ک ړے دے –
ورځ به د دُوي	پۀ بر خه وُه	مون ږه به شپُه	ا خيس ته –
دوي هم رښ تيُا	نۀ خو ښ وُل	سر تۀ يې اُ	من غوښ تو –
د ان سان يُت	پۀ قت لِ عاُم	کښې يې ح صُه	ا خيس ته –
هل ته د يوُۀ	خداي خدا يي نُۀ	وه ه رې خوُا	ته خداي وو –
مون ږ پۀ يوُا	ځې ځان به خدُا	يه ! ستا نا مُه	ا خيس ته –
ژوند د رو ښُا	نه ژون دا نُۀ	علا مت مُون ږ	به ګ ڼي –
مون ږ به شا هيُ	نه د تاو دُې	س ره س ړُه	ا خيس ته –

۱ ـــــــ۲ــــــــ۳ــــ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پۀ پښتو شاعرئ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لۀ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول لۀ مخې يوه څپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پۀ انتظار پروت دے
مېئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پۀ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څۀ درکړمه ؟
پۀ مرګ مې هم پۀ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پۀ دې کښې هم لا څرېکه نۀ کړي
زما پۀ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پۀ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پۀ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پۀ نيولي قدم
لا يې پۀ ذهن کښې د کبر زوړ خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم اخ)

د د ې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷) سپلابه د ه ، دغسې اووۀ سپلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سپلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د اروابناد طاهرکلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترېنه را اخلم :

داسې پۀ خيال او پۀ ډار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن

چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې ښا څي
پرې لګېدلې د ه د چا د سرو لبانو لمن

چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د د عاګا نو لمن

د ا ژ د ها او د لړم نيونه نۀ ده ګرا نه
خو ډېره ګرانه د ه نيو نه د سيا لا نو لمن

خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پۀ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د شلورم اوږد رکني بحر پۀ دې شلورم ښاخ کښې ځاي شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پۀ خيال او پۀ ډار ، زۀ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د با د شا ها نو لمن
اوس د شفق د ناوې لۀ رخسار وينې څاڅي
چا لګولې د ه پرې د سرو لبا نو لمن
چې بې نقاب پۀ ډک زړۀ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د د عا ګا نو لمن
د ا ژ د ها ، د لړم نيو نه نۀ د ه ګرانه
خو د ه نيونه ګرا نه تل د سيا لا نو لمن
طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم
پرې لګېد ه د حسن د خو ګلا نو لمن

OWNED BY 0300 9792115

اوس به يې د دې ښاخ پۀ قالب کښې تقطيع وکړم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

ني سم پۀ خيال	او پۀ ډار –	زۀ د خو با	نو ل من –
ل که چې ني	اسي غ ريب –	د باد شا ها	نو ل من –
اوس د ش فق	د نا وې –	لۀ رخ سار وي	نې څا څي –
چا ل ګ و	لې ده پرې –	د سرو ل با	نو ل من –
چې بې ن قاب	پۀ ډک زړۀ –	د يار دي دن	وک ړ مه –

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې ه ُ|له ۍ که ـ| |د د عا ګُا|نو ل من ـ|
د اژ د هُا	د ل ږم ـ		ني و نه نُۀ	ده ګرا نه ـ
خو ده ني و ُ	نه ګرا نه ـ		تل د سيا لُا	نو ل من ـ
طا ه ره دُے	خوش بو يه ـ		د تا د فُ	کر ن سيم ـ
پرې ل ګې ده ُ	د ح سن ـ		د ځو ګك لُا	نو ل من ـ
ــــــ نيمګړے رکن ـــــــــ۲ـــــ نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سپلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سپلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سپلاب د غورځېدو لۀ مخې د اتم او د شپاړسم سپلابونو پۀ ځاي کښې صرف- دا نخښنه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سپلاب د غورځېدو) لۀ مخې دلته پۀ وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به پۀ اووم سپلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا پۀ وخت به خجن سپلابونه څلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سپلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سپلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سپلاب خانې پۀ ځاي يو بل سپلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پۀ مصرعې کښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

په شلورم اوږد رکني بحر کښې هم شلورم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا کارو شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې هم هغه شلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه یوه بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق یواځې په وروستیني نیمګړي رکن کښې دے- د شلورم اوږد رکني بحر نیمګړے رکن د درو سېلابونو وي او شلورم یې لوېد وي خو د پنځم اوږد رکني بحر په وروستیني رکن کښې درې سېلابونه غورځېږي او نیمګړے رکن یې فقط د یوه سېلاب پا شي -

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په دویم ښاخ کښې او دویمه مصرعه یې په دریم ښاخ کښې راځي - د رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو شلور ښاخونه لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- له دغو تجربو څخه یوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زیاتولو سره یې یو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږې دي خو نن صبا دا رجحان په زیاتېدو دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - پنځم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د یوۀ سپلاب پۀ نیمګړي شکل کښې راځي معنا یې دا ده چې د پاي رکن نه یې درې سپلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سپلابه وي - خجن سیلاب یې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه یا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هایکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هایکو : ۱ ګیله د چا نه

۲ مونږ همېشه ویشتي یو

۳ خپلو د شا نه

OWNED BY 0300 9792115

د دمساز شاهین هایکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غریب به څۀ خوري

پۀ دې هایکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه یې پنځۀ (۵) ، دویمه یې اووۀ (۷)او دریمه یې بیا پنځۀ (۵) سپلابونه لري - د دې هایکوګانولومړۍ او دریمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دویمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه يې د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به په دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

|ګي له د چُا| نه - - - | لومړۍ مصرعه

|خپ لو د شُا| نه - - - | دريمه مصرعه

|------ نيمګړے رکن

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

|چې زړۀ و نۀ |خوري - - - | لومړۍ مصرعه

|غ ريب به څۀ |خوري - - - | دويمه مصرعه

OWNED BY 0300-9792115

د تقطيع نه وروستو په عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، په هم دې ښاخ کښې دي- د پاي په رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سپلابونه (يو سپلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځۀ سپلابيزې مصرعې وزن په څلورم خجن سپلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سپلاب په ځاي که سپک سپلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نۀ شي ،خو که د سپکو سپلابونو په ځاي خجن سپلاب وي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دویم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زیاته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| په پوره توګه په دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پای نیمګړے رکن یې هماغه شان د یوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زیاتره په بدلو او سندروکښې لیدلے شي - د ټپې دوا ړې مصرعې په پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سېلابیزه مصرعه یې په دې دویم ښاخ کښې ده - د غازي سیال یو غزل ، چې په هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
راته خپل زور د حسن ښایي
ستا د مزاج غوندې نازکه
دا خلق پرخه ورته وایي
هغه په ځان کښې نۀ ځائېږي
سیال په سندره کښې یې ستایي

د تقطیع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ په رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

|چې زو ر وُي|چې ژ ړ وُي|مې - - -|

|را ته خپل زُور|د ح سن ښُا|يي - - -|

|استا د م زُاج|غون دې نا ز ُ|که - - -|

|دا خ لق پُر|خه ور ته وُا|يي - - -|

|ه غه پۀ ځُان|کښې نۀ ځا ئُې|ږي - - -|

|سيال پۀ سن دُ|ره کښې يې ستُا|يي - - -|

۱-------۲------- نيمګړے رکن

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني درې (لسم ، يولسم او دولسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سپلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سپلابه راغله ا و خجن سپلابونه پکښې څلورم او اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اوږد رکني بحر (دريم ناخ)

د دې ښاخ مصرعه د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه ديارلس(۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او اولسې سندرو کښې ليد شي - د ټپې دوارې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دويمه (اوږده) ديارلس سېلابيزه مصرعه يې پۀ دې دريم ښا خ کښې ده - د درويش درا ني يو غزل ، چې پۀ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم:

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګرېوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات ښۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانې جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې ربېي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکري لاسونه
دومره به ياد سا چې بل پۀ کا نو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته يو لۀ بله ګيله من دي
ز ما درويش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطيع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| دګل ګرې وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

| خا ون ده مُات | ښۀ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

| ما ستا د پُا | ره ما نۍ جُو | ره کړه لۀ ستُو | رو - - - |

| خپ لې جون ګکُ | رې ل ره ځُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

| دا ا زا دُي | ده چې هر څُوک | دې رې بي ژُ | بې - - - |

| دا ا جا زه نُۀ | شته چې وکُ | ري لا سُو | نه - - - |

OWNED BY 0300 9792115

| دوم ره به يادُ | سا چې بُل | پۀ کا ہو وُ | - - - |

| پر مخ د زمُ | کې هر س ړُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لۀ ډې ره وُخ | ته يو لۀ بُ | له ګکي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وښُ | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

۱ ــــــــــ ۲ ــــــــ ۳ ــــ نيمګړے رکن

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سپلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) سپلابه راغله او خجن سپلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - پنځم اوړد رکني بحر (لورم ماخ) : د

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سېلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سېلابیزې مصرعې چې یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سېلابیزه مصرعه ترېنه جوړېږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پۀ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټاکلے دے خو د دې سره سره مونږ پۀ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوۀ نظم (طوفان را) ، چې پۀ هم دغه بحر کښې دے، څخه لومړي پنځۀ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پرقېږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې
قبلې ته ګوره ، تو رې وریځې
بیرغ پۀ لاس کښې ، دي را روانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کړو وروځو ، کښېږي ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې بناخ په قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطیع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| ه له تا دي | کړه - - - | کو ره با ران | دے - - - |

| شا به مړ دي | کړه - - - | کو ره طو فان | دے - - - |

| لړ شان ن ظر | کړه - - - | اس مان پر ڦي | بږي - - - |

| د غه اس تا | زے - - - | د زول با ران | دے - - - |

| بز د له پا | سه - - - | اوس خو بي دار | شه - - - |

| د اس مان تن | در - - - | ما تي تم بي | کړي - - - |

| قب لي ته کوا | ره - - - | تو ري ور يئ | ځي - - - |

| بي رغ په لاس | کښې - - - | دي را ر وا | نې - - - |

| په ك بړو ورو | ځو - - - | کښې يې ورا نړ | دے - - - |

| پ کښې سې لاب | دے - - - | ترې نه ا مان | دے - - - |

۱---- نیمګړے رکن ------ ۲---- نیمګړے رکن

په دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوږد رکن اول او دریم ځل په پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو په دویم او څلورم ځل په نیمګړي شکل کښې لکه څنګه چې د تقطیع د قالب نه ښکاره ده ،دا مصرعه یوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا په وخت به

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پۀ پنځم سېلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه پۀ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې يې خجن سېلابونه ځلورم او دولسم دي خو د وېنا پۀ وخت به يو خجن سېلاب ځلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پڼ م اخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي بناخ پنځۀ (۵) سېلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سېلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د ځلورم بناخ غبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم بناخ شل (۲۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سېلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زياتېدو دے -

اوس پۀ دې بناخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه   ساه مې ډوبېږي د ژوند پۀ لارکښې

د ګل پشانې هر يو ارمان مې   وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې

مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده   څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله

زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې

تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي   چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه

نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې   لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

جنانه راشه د خدا ای دپاره   زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم

هسې نه مړ يم چې تۀ رادرو   حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

ادريسه ورشه جنان خبر کړه   چې درومي دومره پۀ سفر لرے

بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي   څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴ُ |۵ |۶ ۷ ۸ ۹ُ |۱۰| |۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ُ| ۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ُ|۲۰|

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې رواُاجها ا ساه مې ډوبُېا ږيا د ژوند پۀ لُارا کښېا

اد ګل پ شاُ انې اهريوارمُانامې ا اوي نم رې ژُې اږيا د ژوند پۀ لُارا کښېا

امي نه پۀ لُا رےاو نز دےنُۀا دها اڅۀ که ج دُااشواموںږ يو تر بُ ا لها

ازړۀ کښې ساتُم ادې ازړۀ کښې ساتُه امې ااوخت به تې رُې اږي ادژوند پۀلُارا کښېا

اتا خو به وُېل اچې اداکې دے نُۀاشي ا اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن هاج نُاانها

انن را ته وُاايې اپۀ ني مه لُارا کښې ا الا رې دوې کُې اږيا د ژوند پۀ لُاراکښې ا

اج نا نه راُ اشها د خداي دپُاا رها ا زړۀ مې در زُې اږي اپۀ ځان ي رُې اږما

اه سې نه مُړ ايم اچې تۀ راد رُوا ا احا د ثې کُې اږيا د ژوند پۀ لُاراکښې ا

اادري سه وُراشها ج نان خ بُرا کړها اچې درو مي دُوم ارهاپۀ س فر لُارےا

ابيادې قس مُت ادےاچې څۀ رادرُوامي ااڅۀ را پې ښُې اږي ادژوندپۀ لُار کښې ا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو په قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سېلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ، |۱۵| ، او |۲۰| - مونږ به د ځان سره دا خبره په ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سېلابونه غورځېدلي دي -

په دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن په پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا په نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سېلابه راغله او خجن سېلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر په څلورم ښاخ کښې خجن سېلابونه دوه وو-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکني بحرونه

کوم بحرونه چې لهٔ لنډو(درې سېلابیزو) رکنونو |ا ۲ ۳ |

څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو پهٔ ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه پهٔ اوږو کښې د مالګې برابره هم نهٔ ده - د دغو رکنونو پهٔ تکرار سره چې کوم "اهنګ" پیدا کېږي هغه لهٔ ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه پهٔ دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي پهٔ خلاف د اوږد رکني بحرونو چې پهٔ هغوي باندې ژبه پهٔ اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو پهٔ لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې خجن سېلاب يې څويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - پهٔ دې وجه پېل لهٔ هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سېلاب يې خجن وي - پهٔ دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډ رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نهٔ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لهٔ تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نهٔ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت لهٔ کبله د علمِ عروض پهٔ لړ کښې نوے دریافت داهم دے چې اوس لومړے لنډ رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

OWNED BY 0300.9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن ۱ ۲ ۳ ۱ چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

۱ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن ۱ ۲ ۳ ۱ په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري ا لول- و ل- و ل
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پا تې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- ا لو ل- و ل -و ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم) د لړ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووۀ سیلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځاي شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ یو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سیلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سیلابونه لري ، هر دریم سیلاب (لومړے ، څلورم او اووم) یې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سیلابونه لري - اوس دغه شعرونه د عروضوپۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

۱ ۲ ۳	۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹
وران به کړي	وا ره پۀ	جل - -
زل فې ل	رې ا لو	ول - -
پا تې به	شي پۀ یو	ځل - -
زل فې ل	رې ا لو	ول - -

۱ ۲ نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ) : پۀ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر پۀ شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې پۀ هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار

OWNED BY 0300 9792115

سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار

ماه د فلك دے که جن که ملك

لمر که قمر که سما که سمك

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ پۀ عروضي پيمانه ګزوم :

|۱ ۲ ۳ |۴ ۵ ۶ |۷ ۸ ۹ |۱۰ ۱۱ ۱۲|

|خوُند ک وي |چُين پۀ ج |بُين د ن |ګار - - |

|سوُال نۀ ج |واُب وي نۀ |داُ رو م |داُر - - |

|ماُه د ف |لُك دے که |جُن که م |لُك - - |

|لمُر که ق |مُر که س |مُا که س |مُك - - |

۱ ۲ ۳ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث په رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که په غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ په معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور په پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي :

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین په جبین د نګار همېشه
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ په رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ |

| خوند ک وي | چین په ج | بین د ن | ګار ه مې | شه - - |

| سوال نۀ ج | واب وي نۀ | دار و م | دار ه مې | شه - - |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا ماه د ف ا لُک د ے که ا جُن که م ا لُک د ے ج ا نان ¯ ¯ ا

ا لمُر که ق ا مُر که س ا مُا که س ا مُک دے ج ا نُان ¯ ¯ ا

۱ ۲ ۳ ۴ نیمګړے رکن

پۀ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سپلابونه لري - خج يې د لومړي سپلاب نه شروع کېږي او بیا يې هر دریم سپلاب خجن دے پۀ هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن پۀ پوره توګه ځلور ځله تکرار شوے دے او پۀ اخیر کښې د یوۀ سیلاب پۀ نیمګړي صورت کښې را دے-

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن ا ا ٌ ۲ ۳ ا چې دویم سپلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دریم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پۀ مصرعه کښې تکرار کېږي نو پۀ پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نۀ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – دويم لنډ ركني بحر (لومړے ښاخ): پۀ دې ښاخ كښې

دويم لنډ ركن پۀ پوره توګه دوه ځله تكرار كيږي او نيمګړے ركن هم نۀ غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځۀ (۵) سېلابه هم كېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم او پنځم دي - اوس پۀ دې ښاخ كښې شوے يو خپل غزل وړاندې كوم :

هغه نۀ څۀ كار كړي

نۀ كار نه انكار كړي

هر كار نه اسان دے

تنقيد چې بسيار كړي

د غم استقبال كښې

خوشي كله بار كړي

اغيارنه به ځوك كړي

ګيله يار لۀ يار كړي

سالك بيړندے دے

خو وار ته به وار كړي

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطيع د پاره د دې ښاخ پۀ ركنونو كښې اچوم ؛

| ۱ ´ ۲ ۳ | ۴ ´ ۵ ۶ |

| ه غُه نۀ | څۀ كُار كړي |

| نۀ كُار نه | ان كُار كړي |

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| هر کُار نه | ا سُان دے |

| تن قيُد چې | بس يُار کړي |

| د غُم اس | تق بُال کښې |

| خو شُي ك | ده بُار کړي |

| اغ يُار نه | به څُوك کړي |

| ګي لُه يار | لۀ يُار کړي |

| سا لك بِّي | ړن دُے دے |

| خو وُار ته | به وُار کړي |

۱-------۲

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه وي خو اتۀ (۸) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا

د قرب مساوي شي هجرا ن بيا

چې غم شي د زغم نه با هر نو

ضرور سو دا يي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
په عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې لۀ تند ې و چیړ ي
مګر که ساقي شي ا سمان بیا
سالک د زړۀ ملک جوګه نۀ دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس یې د دې بناخ په رکنونو کښې ځایوم ؛

|١ ٢ ٣ | ۴ ۵ ٦ | ٧ ٨ ٩|

|یو ځُل چې| را ضُي شي| ج نُان بیا|
|د قُرب م|سا وي شي|هج رُان بیا|
|چې غُم شي|د زغُم نۀ| با هُر نو|
|ض رُور سوا| دا یُي شي|ا ن سُان بیا|
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
په عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بیا
چ مُن مې	لۀ تُن دې	و چُې ړي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بیا
سا لُک د	زړۀ مُلک جوا	ګه نُۀ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بیا

١---------٢-------٣

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه څلور ځله تکرار کيږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سِيلابه وي خو يولس (۱۱) سِيلابه هم کېدې شي- خجن سِيلابونه يې دويم ، پنځم ، اتم اويولسم دي- اوس پۀ دې ښاخ کښې د امر دين شاعر لۀ يوې اولسي سندرې څخه پنځۀ مصرعې دلته را اخلم :

غريب ا مر د ينه يغبا ل دي کوټه شو
چې يار نازنين اوس لۀ تا بېګا نه شو
ساقي رخصت راکړ چې څه مېخانې ته
مطرب حوا له کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل ر و ا نه کړمه باغ و باغچې ته

اوس يې د عروضو پۀ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ُ ۳ | ۴ ۵ُ ۶ | ۷ ۸ُ ۹ | ۱۰ ۱۱ُ ۱۲ |

غ رُيب ا	مر دُي نه	يغ بُال دي	کو ټُه شو
چې يُار نا	ز نُين اوس	لۀ تُا بې	ګا نُه شو
سا قُي رخ	صت رُا کړ	چې څُه مې	خا نُې ته
مط رُب ح	وا لُه کړم	سا رُنګ و	طب لُې ته
بل بُل ر	وا نُه کړ	مه بُاغ و	باغ چُې ته

۱ـــــــ۲ـــــــ۳ـــــــ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سپلابیز) رکن | ۱ ۲ ۳ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه یې دوه سپلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن یې تش د یوهٔ سپلاب پاتې شي-

کله چې مونږ د یوهٔ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغهٔ بحر د یوهٔ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لهٔ مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوهٔ پوره رکن (درې سپلابیز) او بل د یوهٔ سپلاب نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم پهٔ دې ډول چې پهٔ دې څلورو سپلابونو کښې دریم سپلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پهٔ څلور سپلابه مصرعه کښې یې دریم سپلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پهٔ یوهٔ شان داسې وي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ پهٔ جوړولو کښې به دريم لنډ رکن دوه ځله پهٔ پوره توګه او يو ځل پهٔ يوهٔ سيلابيز د نيمګړي شکل پهٔ توګه تکرار کېږي نو بيا به د دې ښاخ مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه راشي ا و د دريم اوږد رکني بحر سره به يې توپير (فرق) ښکاره شي -

ا - ~~دريم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: د پورتني بحث پهٔ رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |ا ۲ ۳ | چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پهٔ پوره ډول او يو ځل پهٔ يوهٔ سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي - مصرعه يې اووهٔ (۷) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه

OWNED BY 0300 9792115

پکښې دريم او شپږم وي- پهٔ دې ښاخ کښې شوے يو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مريد د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګناه ګار مقتدي يم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه راياده
دځواني‌چې ماښام دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکٓ يارته اشعارکښې
ور لېږ سلا م دے

د لوستلو نه پس يې اوس د دې ښاخ پۀ عروضي سانچه

کښې اچوم :

| ۹ ۸ ۷ | ۶ ۵ ۴ | ۳ ۲ ۱ |

د ا قا	ستا م قام	دے - -
د ز ما	د غ لام	دے - -
چې م ريد	د م راد	شم - -
د ط لب	مې ان جام	دے - -
ګ نا ه ګار	مق ت دي	يم - -
م حب بت	مې ا مام	دے - -
اوس تو به	شوه را يا	ده - -
د ځوا نۍ	چې ما ښام	دے - -
سا لک يار	ته اش عار	کښې - -
ور لې ږ	س لام	دے - -

۱-------۲-----نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ~~دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)~~

بحرِ خفیف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |۱ ۲ ۳ُ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حیث د حاجي استرانه بلوچستاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لومړۍ نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي

د بهار موسم را خزان ځي

بوراګان نن د ګل کړي سپلونه

عندلیب پهٔ باغچې کښې خندان ځي

طبیبان د عالم سو بې خونده

لهٔ علاج یې واپس بیماران ځي

د ترکانو پر ملك لوي خطر دے

نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي

پهٔ دنیا کښې هر خوا خرخشې دي

ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300 9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ پهٔ عروضي ساخت کښې ګورم :

| ۱ ۲ ۳ُ | ۴ ۵ ۶ُ | ۷ ۸ ۹ُ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ |

| بل ب لُان | نن پر لُور | د بوس تُان | ځي - - |

| د ب هُار | مو سم رُا | خ زُان | ځي - - |

| بو را ګُان | نن د ګُل | کړي سپ لُو | نه - - |

| عن د لیُب | پهٔ باغ چُې | کښې خن دُان | ځي - - |

| ط بي بُان | د عا لُم | سو بې خوُن | د ه - - |

| لهٔ ع لُاج | یې وا پُس | بي ما رُان | ځي - - |

| د تر کُا | نو پر مُلك | لوي خ طُر | دے - - |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا نن ع راُق اځي کا بُل ا ځي اې رُان اځي - - ا

ا پهٔ دن يُا اکښې هر خوُا اخر خ شُې ادي - - ا

ا تهٔول قو مُوا نه د جُنګ ا پر مي داُن اځي - - ا

ا------۲------۳----نیمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن ا۱ ۲ ۳ ا چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پهٔ پوره ډول او يو ځل پهٔ يوهٔ سېلابيز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تهٔ مې ګل زهٔ بلبل، ستا د مخ صفت وايم

تهٔ د بل شوے جنانه خو زهٔ به تل ستا يم

ستا دلارې اغزي پهٔ خپل زړهٔ کښې رانغاړم

چې وي ستا پر نامه ، پهٔ هر هغه درد وياړم

د ملا ل پهٔ دا حا ل سرو کال زهٔ رضا يم

دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته

چې غوږ نهٔ تهٔ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم
ته د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې د ځایولو کوشش هم وکړم :

|ا ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۲ُ | ۷ ۸ ۹ُ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ |۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

تۀ مې ګُل	زۀ بل بُل	ستا د مُخ	ص فت واُ	یم - -
تۀ د بُل	شوے ج نُا	نه خو زُۀ	به تل ستُا	یم - -
ستا د لُا	رې اغ زُي	پۀ خپل زړُۀ	کښې ران غُا	ړم - -
چې وي ستُا	پر نا مُه	پۀ هر هُ	غه درد ويُا	ړم - -
د م لُال	پۀ دا حُال	س رو کُال	زۀ ر ضُا	يم - -
دا خ بُ	ره تر لمُر	هم رو ښُا	نه د ه مُا	ته - -
چې غوږ نُۀ	ني تۀُ	ز ما شُور	او غو غُا	ته - -
خو در وېُش	به ه مېُش	بیا هم دُا	سې لګ يُا	یم - -
تۀ د بُل	شوے ج نُا	نه خو زُۀ	به تل ستُا	یم - -

ا-------۲--------۳-------۴-----نیمګړے رکن

ناویئلي دې پاتۀ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې دویمه مصرعه پۀ دې ښاخ کښې ځکه نۀ ځائیږي چې د هغې خجن سپلابونه بېل دي ا و د دې ښاخ بېل دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ ليک ياکتابيات (Bibliography)

۱ -عروض و بديع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۀ اردو پېښور يونيورستي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفيع الدين هاشمي ، سنګ ميل پبليکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹٦۷ ء اغا صادق حسين،کوټه-

۴ _ پښتو عروض ، درويش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دويم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زيار ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاريخ ۲۰۰٦ ء (ايم اې پښتو او سي ايس ايس لپاره) ، پروفېسر حنيف خليل، يونيورستي پبليشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز ایجنسي جمرود نیو مارکیټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (څوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر بېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنی د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند درویزه باباؒ ، دویم اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

، دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء / ۱۳۹۱

ل -

۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج محل کمپني محله جنګي قصه خوانی ، پېښور

۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ، غازي سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري ، څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ یونیورسټي پرېس -

۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ، ۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت، دانش خپرندویه ټولنه -

۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ، ۲۰۱۰ ء ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۹ - غزو ، امیرحمزه خان شینواري ، حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن ۲۰۱۰ ء ، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -

۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور-
۲۱ - بنګالې سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه په پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خيبر مېل پرېس پېښور -
۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-
۲۳ - ژغژغۀ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -
۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا -
۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب
۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -
۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکؔ -

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

ازغن سفر

"د پښتو شعر عروضي نظامُ" زما د بنو د ډېر ګران ملګري نقيب الله سالکؔ هغه زيار دے چې زۀ تر اوسه حېران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب پۀ وخت د دې سړي مازغه پۀ ځاې وو که نه ـ ـ ـ ـ ـ ـ! ځکه چې ښاغلي سالکؔ چې کومې غنې پۀ لاسونو کښې راټيولې دي دا د هوښيارو لېونو کار دے ------ معلومه نۀ ده چې د ازغو او اورپۀ دې مزل کښې به يې څومره سختې زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب څېړنې به چا، چا ته مجبور کړے وي؟ لوستونکي د دې اندازه کولې شي۔ خو دې ښاغلي شکست نۀ دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حده مشکل اړخ ما او تاته رابرسيره کړے دے۔

اګر چې زمونږ څو مشرانو هم پۀ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې د ننني پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالکؔ پۀ صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما پۀ خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او پۀ زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستائينې وړ دے۔ د څېړنې کار هيڅکله هم حرف آخر نۀ شي کېدے، دا سفر به که خبر وي جاري وي خو تر دې دمه پۀ دې موضوع د سالکؔ کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالکؔ د پښتو ژبې سوچه مېنن ثابتوي او ښاغلے سالکؔ به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کېږي۔

پۀ ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library